

Συμβούλιο της Επικρατείας 4149/1988, Τμ. Α'

Πηγή: Ε.Ε.Δ. 49/90 σελ. 366

Απόφαση Δικαστηρίου

Προεδρεύων ο Σύμβουλος κ. Χ. ΦΑΤΟΥΡΟΣ

Εισηγητής ο Πάρεδρος κ. Ν. ΝΤΟΥΒΑΣ

Δικηγόρος ο κ. Αν. Γεωργίου

Εκ του συνδυασμού των διατάξεων των άρθρ. 8 § 4 και 34 § 1 του α.ν. 1846/1951 (179), προκύπτει ότι ως εργατικόν ατύχημα, διά την αναγνώρισιν συνταξιοδοτικού δικαιώματος χωρίς να απαιτείται η συμπλήρωσις χρονικών προϋποθέσεων, θεωρείται παν βίαιον συμβάν εκ του οποίου προεκλήθη θάνατος του ησφαλισμένου ή αναπηρία αυτού και το οποίον επήλθεν κατά την εκτέλεσιν της εργασίας ή εξ αφορμής, τελεί δε προς την εργασίαν αμέσως ή εμμέσως εις σχέσιν αιτίου και αποτελέσματος (Σ.τ.Ε. 227/1987, 2717/1982 κ.ά.). Ως τοιούτον δε ατύχημα θεωρείται, κατά την κρατήσασαν εις το τμήμα γνώμην, και το επισυμβάν εις ησφαλισμένον βίαιον γεγονός κατά τη διάρκειαν απεργίας, εφ' όσον το γεγονός τούτο σχετίζεται με την άσκησιν του δικαιώματος της απεργίας, κατά την οποίαν άλλωστε εξακολουθεί υφιστάμενη η εργασιακή σχέσις. Κατά την γνώμην, όμως, ενός μετ' αποφασιστικής ψήφου μέλους του δικαστηρίου, προς ην συνετάχθη και εις των Παρέδρων, η απεργία είναι εξ ορισμού αντίθετος προς την εργασίαν και ως εκ τούτου οιοδήποτε ατύχημα ήθελε συμβή εις απεργόν κατά την συμμετοχήν του εις αυτήν ή εις συναφείς προς αυτήν εκδηλώσεις (συγκεντρώσεις, πορεία διαμαρτυρίας κλπ.) η εξ αφορμής της τοιαύτης συμμετοχής, εντός ή εκτός του εργασιακού χώρου, δεν δύναται να χαρακτηρισθή ως εργατικόν.

Εν προκειμένω, καθ' α δέχεται η προσβαλλομένη απόφασις, η αναιρεσίβλητος, ησφαλισμένη του Ιδρύματος, υπέβαλεν εις το υποκατάστημα ΙΚΑ Κεραμεικού δήλωσιν ατυχήματος εις την οποίαν ανέφερεν ότι την 13.12.1982 ημέραν Δευτέραν και ώραν 10 π.μ. εις τον περίβολον του εργοστασίου "Βιομηχανία μπισκότων και ειδών διατροφής Ε.Π.Α.Ε.", εις το οποίον ειργάζετο, εκτυπήθη από συνάδελφόν της εις την κεφαλήν, και την κοιλιακήν χώραν κατά την διάρκειαν απεργίας. Ο αρμόδιος ιατρός του ΙΚΑ, ο οποίος την εξήτασε, διεπίστωσε θλάσιν της κοιλίας και των γεννητικών οργάνων, καθώς επίσης ζάλη και κεφαλαλγίαν, λόγω ξυλοδαρμού, ο δε διευθυντής του ΙΚΑ, διά της υπ' αριθ. 741/1983 αποφάσεώς του εχαρακτήρισεν το ατύχημα της ησφαλισμένης ως εκτός εργασίας τοιούτον, λόγω μη υπάρξεως αιτιώδους συνδέσμου μεταξύ εργασίας και ατυχήματος. Ασκηθείσης ενστάσεως υπό της ησφαλισμένης αναιρεσιβλήτου ενώπιον της ΤΔΕ, εις την οποίαν προσεκομίσθη και αντίγραφο εκ του βιβλίου αδικημάτων του ΙΙΙ' Αστυνομικού Τμήματος Αθηνών, εις το οποίον ανεφέρετο ότι κατά την ως άνω ημερομηνίαν και ώραν 9.30 ενώ οι εργάται της βιομηχανίας, μεταξύ των οποίων και η αναιρεσίβλητος "Ε.Μ.", απεργούσαν, άγνωστος δράστης, βλέπουσα την εν λόγω εργαζομένην να συμμετέχη εις την απεργίαν, εις την είσοδον του εργοστασίου επετέθη εναντίον της και την εκτύπησεν εις την κοιλίαν και εις τους πόδας, με αποτέλεσμα αύτη να πέση εις το έδαφος και να ποδοπατηθή υπό ετέρων εργατών. Το ως είρηται συμβάν εχαρακτήρισθη ως εργατικόν ατύχημα, δυνάμει της υπ' αριθ. 321/1983 αποφάσεως

της ΤΔΕ, επί τη αιτιολογία ότι η παθούσα ησφαλισμένη ευρίσκετο εις την διάθεσιν της επιχειρήσεως ώστε να αναλάβη εργασίαν οιανδήποτε στιγμήν και ότι διά της απεργίας επεδιώκετο ουχί η λύσις της εργασιακής σχέσεως αλλά η ισχυροποίησις της. Κατά της αποφάσεως ταύτης της ΤΔΕ ο αρμόδιος διευθυντής του ΙΚΑ ήσκησεν προσφυγήν ενώπιον του Διοικητικού Πρωτοδικείου ισχυριζόμενος ότι εν προκειμένω δεν στοιχειοθετείται η έννοια του εργατικού ατυχήματος, διότι κατά την διάρκειαν της απεργίας ελλείπει ο δεσμός εξαρτήσεως του εργαζομένου εκ του εργοδότη του. Εν όψει των ως άνω γενομένων δεκτών πραγματικών περιστατικών ως προς τας συνθήκας τραυματισμού της αναιρεσιβλήτου ησφαλισμένης, τα οποία δεν ημφεσβήτησεν και το Ίδρυμα, το δικάσαν Τριμελές Διοικητικόν Πρωτοδικεϊόν έκρινεν ότι το συμβάν εις την ρηθείσαν ησφαλισμένην ατύχημα, τελούν εις άμεσον αιτιώδη σύνδεσμον προς την επαγγελματικήν απασχόλησιν αυτής, είναι εργατικόν, διότι το δικαίωμα της απεργίας κατοχυρώνεται υπό του Συντάγματος (άρθρ. 23, § 2) και του νόμου (άρθρ. 19, § 1 του ν. 1264/1982, φ. 79), η άσκησις αυτού αποβλέπει εις την διασφάλισιν των οικονομικών και ασφαλιστικών συμφερόντων κλπ. των εργαζομένων και δεν μπορεί να θεωρηθή ότι κατά την διάρκεια της απεργίας διακόπτεται η εργασιακή σχέσις του απεργού με τον εργοδότη του και ότι, συνεπώς, ό,τι συμβεί εις τον εργαζόμενον κατά την διάρκειαν και εξ αφορμής της απεργίας, εντός του ευρυτέρου χώρου της εργασίας του, έχει άμεσον και σαφήν σχέσιν προς την εργασίαν του. Ούτω κρίναν το δικάσαν δικαστήριον ορθώς, κατά την κρατήσασαν ως άνω γνώμην, τας προδιαληφθείσας διατάξεις ηρμήνευσεν και εφήρμοσεν, η δε υπό κρίσιν αίτησις του αναιρεσειόντος Ιδρύματος, διά της οποίας υποστηρίζεται ότι δεν στοιχειοθετείται εν προκειμένω η έννοια του εργατικού ατυχήματος, εφ' όσον κατά την διάρκειαν της απεργίας αναστέλλεται η ενέργεια των συνεπειών της εργασιακής συμβάσεως και, συνεπώς, ο μισθωτός δεν υποβάλλεται εις νομικήν εξάρτησιν, διακοπτομένης της ασφαλιστικής υποχρεώσεως του εργοδότη του, είναι απορριπτέα ως αβάσιμος. Ουχ ήττον, όμως, λόγω της σπουδαιότητος του ανακύψαντος ζητήματος, το Τμήμα κρίνει ότι η υπόθεσις πρέπει να παραπεμφθή ενώπιον αυτού υπό 7μελή σύνθεσιν, κατ' άρθρ. 14, § 5 του ν.δ. 170/1973 (16 ν. 702/1977), ως αντικατ. δι' άρθρου 1, § 6 του ν. 1470/1984, φ. 112.

Σχόλιο: Στην έννοια του εργατικού ατυχήματος αναφέρεται, κατ' αρχήν, το άρθρο 1 του β.δ. της 24.7/25.8.1920 που κωδικοποίησε τις διατάξεις για την ευθύνη προς αποζημίωση των εργατοϋπαλλήλων λόγω εργατικού ατυχήματος του νόμου 551/1915 και των τροποποιήσεών του, ορίζοντας αυτό ως το ατύχημα από βίαιο συμβάν που επήλθε στο μισθωτό κατά την εκτέλεση της εργασίας ή εξαφορμής αυτής. Τα ίδια εννοιολογικά στοιχεία υιοθετεί, ορίζοντας το εργατικό ατύχημα, και ο α.ν. 1846/1951 περί Κοινωνικών Ασφαλίσεων (άρθρα 8 § 4 και 34 § 1). Συνεπώς, η ερμηνευτική προσέγγιση της έννοιας του εργατικού ατυχήματος, σε σχέση και με τα δύο αυτά νομοθετήματα, ενεργεί προς ενιαία κατεύθυνση και η σχετική νομολογία πολιτικών και διοικητικών δικαστηρίων για τον προσδιορισμό της έννοιας αυτής μπορεί να αντιμετωπισθεί συνολικά. Έτσι, η σχολιαζόμενη απόφαση του Συμβουλίου αποτελεί σημαντική συμβολή στη νομολογιακή επεξεργασία της έννοιας του εργατικού ατυχήματος, όχι μόνο στα πλαίσια του κοινωνικοασφαλιστικού δικαίου αλλά και στα πλαίσια του εργατικού δικαίου.

Γενικώς, γίνεται δεκτό ότι στην έννοια του εργατικού ατυχήματος υπάγεται κάθε εμφάνιση ή επιδείνωση νόσου ή πρόκληση σωματικής βλάβης που έχει ως συνέπεια την ανικανότητα του μισθωτού προς εργασία ή το θάνατο αυτού, εφόσον όμως η νόσος ή η βλάβη αυτή επήλθε από απρόοπτο και αιφνίδιο γεγονός, δηλαδή από

έκτακτη επενέργεια εξωτερικού αιτίου, άσχετου προς τον οργανισμό του παθόντος και τη βαθμιαία προοδευτική εξασθένηση και φθορά που μπορεί να προέλθει απ' τη φύση και το είδος της εργασίας και τους σύμφυτους μ' αυτήν δυσμενείς επαγγελματικούς όρους, εφόσον όμως το βίαιο αυτό εξωτερικό συμβάν συνδέεται με την εργασία, είτε γιατί εμφανίζεται κατά την εκτέλεση της εργασίας, είτε γιατί επήλθε με αφορμή αυτήν (Ολομ. Α.Π. 1286/1986 ΕΕργΔ 46, 73, Α.Π. 156/1986 ΕΕργΔ 45, 843, Α.Π. 1107/1987 ΕΕργΔ 47, 305, Α.Π. 1286/1984 ΕΕργΔ 44, 779, Α.Π. 845/1983 ΕΕργΔ 43, 309, Α.Π. 1529/1981 ΕΕργΔ 41, 107, Α.Π. 650/1979 ΕΕργΔ 39, 161). Επομένως, όταν η εμφάνιση της νόσου που προκάλεσε την ανικανότητα ή το θάνατο είναι συνέπεια αποκλειστικώς της εκτέλεσης της εργασίας που αναλήφθηκε με την εργασιακή σύμβαση, έστω και αν αυτή παρέχεται υπό δυσμενείς όρους και συνθήκες εργασίας, που είναι όμως συμφυείς και προσιδιάζουσες προς τη φύση αυτής, δηλαδή δεν μπορεί να εκτελεσθεί παρά μόνο με τέτοιους όρους και συνθήκες, τότε, εάν δεν έχει μεσολαβήσει άλλο εξωτερικό προς τον οργανισμό του παθόντος γεγονός, δεν πρόκειται για εργατικό ατύχημα (Α.Π. 1204/1988 ΕΕργΔ 48, 1008, Α.Π. 305/1987 ΕΕργΔ 47, 20, Α.Π. 226/1987 ΕΕργΔ 47, 18, Α.Π. 1673/1983 ΕΕργΔ 44, 51, Α.Π. 519/1983 ΕΕργΔ 42, 852, Α.Π. 1529/1980 ΕΕργΔ 40, 314, Α.Π. 650/1979 ΕΕργΔ 39, 161, Ολομ. Α.Π. 937/1975 ΕΕργΔ 35, 5). Αντιθέτως, αποτελεί βίαιο συμβάν και συντρέχει περίπτωση εργατικού ατυχήματος όταν η εργασία παρασχέθηκε κάτω από έκτακτες και απρόβλεπτες συνθήκες κατά την συνήθη πορεία των πραγμάτων ή κάτω από ασυνήθεις όρους, που είχαν ως συνέπεια να καταπονηθεί βαρύτατα ο οργανισμός του μισθωτού και αποτέλεσαν την κύρια αφορμή να αναπτυχθεί, εκδηλωθεί ή επιδεινωθεί η νόσος και εξ αυτής η ανικανότητα ή ο θάνατος (Α.Π. 1204/1988 ΕΕργΔ 48, 1008, Σ.τ.Ε. 762/1988 ΕΑΕΔ 23, 200, Α.Π. 1280/1985 ΕΕργΔ 45, 601, Α.Π. 52/1985 ΕΕργΔ 45, 363, Α.Π. 845/1983 ΕΕργΔ 43, 309, Α.Π. 570/1982 ΕΕργΔ 42, 91, Α.Π. 142/1981 ΕΕργΔ 40, 436, Α.Π. 758/1981 ΕΕργΔ 40, 710, Α.Π. 650/1979 ΕΕργΔ 39, 161, Α.Π. 1250/1979 ΕΕργΔ 39, 523). Τέτοιες έκτακτες συνθήκες υπάρχουν και στην περίπτωση της έκτακτης υπερωριακής εργασίας, που παρέχεται πέραν των κανονικών ωρών επί μακρό χρονικό διάστημα, με την προϋπόθεση ότι και αυτή, όπως άλλωστε κάθε άλλο βίαιο συμβάν, θα κρίνεται από το δικαστήριο της ουσίας, βάσει των εκάστοτε συντρεχόντων περιστάσεων, ως αποχρώσα ή πρόσφορος αιτία του ατυχήματος (Α.Π. 845/1983 ΕΕργΔ 43, 309, Α.Π. 758/1981 ΕΕργΔ 40, 710).

Μολονότι, όπως αναφέρθηκε, δεν θεωρείται εργατικό ατύχημα η εμφάνιση ή επιδείνωση νοσηρής κατάστασης όταν αυτή είναι αποτέλεσμα των συμφωνημένων και συμφυών με τη φύση της εργασίας κανονικών, έστω και δυσμενών συνθηκών εργασίας, εάν μετά την εκδήλωση της νόσου του εργαζομένου, εξακολούθησε η ίδια, όπως και πριν απασχόληση αυτού, με αποτέλεσμα την περαιτέρω επιδείνωση της προϋπάρχουσας ασθένειάς του, τότε, εφόσον η εργασία αυτή είναι η πρόσφορη αιτία για την επιδείνωση, πρόκειται για εργατικό ατύχημα. Και τούτο γιατί, όπως δέχεται η νομολογία, η εξακολούθηση αυτής της απασχόλησης, ενόψει της εξασθένησης των δυνάμεών του απ' τη νόσο, του είδους της παρασχετέας εργασίας και των περιστάσεων που τη συνοδεύουν, δημιουργεί συνθήκες εργασίας, οι οποίες, μολονότι προηγουμένως ήταν κανονικές, προσλαμβάνουν μετά τον εκδηλωθέντα κλονισμό της υγιεινής κατάστασης του εργαζομένου, τον χαρακτήρα των ασυνήθιστων και εξαιρετικών, δηλ. του βιαιού συμβάντος, ενόψει των διατάξεων των άρθρων 228 και 662 Α.Κ., σύμφωνα με τις οποίες επιβάλλεται στον εργοδότη, κατά τις αρχές της καλής πίστης και των συναλλακτικών ηθών, να ρυθμίζει την εργασία των μισθωτών με τρόπο που να προστατεύει την υγεία και τη ζωή αυτών. Για να υφίσταται, ωστόσο,

θέμα παραβίασης της παραπάνω εργοδοτικής υποχρέωσης πρόνοιας και εξ αυτής περίπτωση εργατικού ατυχήματος, προϋποτίθεται γνώση απ' τον εργοδότη της ασθένειας εκείνου που του δημιουργεί τέτοια υποχρέωση (Σ.τ.Ε. 762/1988 ΕΑΕΔ 23, 200, Α.Π. 1204/1988 ΕΕργΔ 48, 1008, Α.Π. 305/1987 ΕΕργΔ 47, 20, Α.Π. 226/1987 ΕΕργΔ 47, 18, Α.Π. 164/1986 ΕΕργΔ 45, 887, Α.Π. 1090/1985 ΕΕργΔ 45, 600, Α.Π. 1673/1983 ΕΕργΔ 44, 51, Α.Π. 1529/1980 ΕΕργΔ 40, 314, Α.Π. 310/1980 ΕΕργΔ 39, 521, Ολομ. Α.Π. 937/1975 ΕΕργΔ 35, 521). Απ' αυτήν εξάλλου την υποχρέωση πρόνοιας προκύπτει ότι δεν ασκεί καταχρηστικά το δικαίωμα ο εργοδότης που μετά το εργατικό ατύχημα αναθέτει στον μισθωτό ελαφρότερη, έστω και υποβαθμισμένη εργασία απ' αυτήν που έκανε προηγουμένως (Α.Π. 920/1984 ΕΕργΔ 44, 663).

Για την ύπαρξη εργατικού ατυχήματος κατά τις παραπάνω διατάξεις, δεν είναι αναγκαίο το βίαιο συμβάν να επήλθε κατά τον χρόνο και στον τόπο της εργασίας, αρκεί δε το συμβάν αυτό να συνδέεται με την εργασία με σχέση αιτίου και αποτελέσματος, υπό την έννοια ότι, λόγω της εργασίας, δημιουργήθηκαν οι ιδιαίτερες πραγματικές εκείνες συνθήκες που ήταν αναγκαίες για την επέλευσή του, οι οποίες δεν θα υπήρχαν χωρίς αυτή. Έτσι εργατικό ατύχημα θεωρείται και ο θάνατος ή τραυματισμός μισθωτού που επήλθε εκτός του τόπου και χρόνου εκτέλεσης της εργασίας από τροχαίο ατύχημα, είτε κατά το χρόνο μετάβασης του μισθωτού στην εργασία ή επιστροφής απ' αυτήν στην κατοικία του (Α.Π. 630/1976 ΕΕργΔ 35, 755, Α.Π. 1635/1981 ΕΕργΔ 41, 189, που δέχθηκε το ίδιο, έστω κι αν ο μισθωτός πήγαινε στην εργασία του καθυστερημένα), είτε ακόμη κατά το χρόνο ψυχαγωγίας του μισθωτού (ναυτικού), εφόσον αυτή, από τις συγκεκριμένες συνθήκες εργασίας, ήταν αναγκαία γι' αυτόν προς αποκατάσταση ή διατήρηση της ψυχικής του ισορροπίας (Α.Π. 400/1987 ΕΕργΔ 47, 89, Α.Π. 1078/1985 ΕΕργΔ 45, 448). Επίσης έχει γίνει δεκτό ότι συντρέχει περίπτωση εργατικού ατυχήματος και μετά τη λύση της σύμβασης εργασίας ναυτικού, κατά τη διάρκεια της παλιννόστησής του που πραγματοποιήθηκε με συγκοινωνιακό μέσο που επιλέχθηκε απ' τον πλοίαρχο και δαπάναις του πλοίου (Ολομ. Α.Π. 178/1976 ΕΕργΔ 35, 514). Κρίθηκε επίσης ότι δεν έχει καμμία σημασία για την ύπαρξη εργατικού ατυχήματος και τη συνδρομή της προστασίας του ν. 551/1915 στον παθόντα ή την οικογένειά του το κύρος της σύμβασης εργασίας (Α.Π. 374/1966 ΕΕργΔ 25, 977, Α.Π. 361/1965 ΕΕργΔ 24, 977, Α.Π. 499/1962 ΕΕργΔ 21, 418).

Εναρμονιζόμενη με την παραπάνω νομολογιακή προσέγγιση της έννοιας του εργατικού ατυχήματος, ορθώς η πλειοψηφία του Συμβουλίου έκρινε στην σχολιαζόμενη πρώτη απόφαση ότι εργατικό ατύχημα θεωρείται και ο τραυματισμός του μισθωτού από συνάδελφό του που συνέβηκε κατά τη διάρκεια της συμμετοχής σε απεργία, εντός του ευρύτερου χώρου της εργασίας του. Πράγματι, η συμμετοχή του εργαζομένου σε απεργία, ούτε λύει την υφιστάμενη εργασιακή σχέση ούτε βεβαίως αποξενώνει αυτόν απ' τον εργασιακό του δεσμό με τον εργοδότη. Κατά τη διάρκεια της απεργίας δεν παύει να υφίσταται η εργασιακή σχέση, αλλά αναστέλλεται η λειτουργία της ειδικά και μόνο ως προς τις δύο κύριες υποχρεώσεις των μερών δηλαδή την παροχή εργασίας και την καταβολή του μισθού. 1/4πως γίνεται ομόφωνα δεκτό, τα υπόλοιπα στοιχεία απ' τον ενοχικό δεσμό, εξακολουθούν να ενεργούν, χωρίς να επηρεάζονται τα λοιπά δικαιώματα και υποχρεώσεις των μερών (βλ. ενδεικτικά Καρακατσάνης Α., Συλλογικό Εργατικό Δίκαιο, 1988, 278 και 283). Εφόσον η διατύπωση του ν. 551/1915 και η αντίστοιχη του ν. 1846/1951 επιτρέπει την ένταξη στην έννοια του εργατικού ατυχήματος και αυτού που έγινε εκτός τόπου

και χρόνου εργασίας, αρκεί το βίαιο συμβάν που προκάλεσε το ατύχημα να σχετίζεται με την εργασία η οποία και να αποτέλεσε την αφορμή για την επέλευσή του, τότε το ατύχημα που επήλθε στο μισθωτό κατά το χρόνο της συμμετοχής του σε απεργιακή εκδήλωση και μάλιστα στον ευρύτερο εργασιακό χώρο, αποτελεί παραδειγματική περίπτωση συνδρομής του παραπάνω αιτιώδη σύνδεσμου μεταξύ βίαιου συμβάντος και επαγγελματικής απασχόλησης αυτού. Η άσκηση του δικαιώματος της απεργίας ένα και μοναδικό λόγο έχει: να διασφαλίσει ή να προαγάγει την εργασιακή θέση και τα συναφή μ' αυτήν συμφέροντα του εργαζομένου. Αυτός περιέρχεται στην κατάσταση του απεργούν ακριβώς επειδή είναι εργαζόμενος και συνεπώς μόνο επιφανειακά εκφράζει την πραγματικότητα η άποψη της μειοψηφίας της σχολιαζόμενης απόφασης ότι "η απεργία είναι εξ ορισμού αντίθετη προς την εργασία", ίσως δε γίνεται σύγχυση μεταξύ της νομικής έννοιας του δικαιώματος της απεργίας με την μη νομική έννοια της "αεργίας" για την οποία ενδεχομένως θα μπορούσαμε να πούμε ότι αποτελεί το αντίθετο της εργασίας. Είναι προφανές λοιπόν ότι μια τέτοια άποψη παραβλέπει τη φύση του απεργιακού δικαιώματος και τον άρρηκτο δεσμό του με την μισθωτή εργασία απ' την οποία προκύπτει και εξ αιτίας αυτής λειτουργεί. Αυτή την ουσία των πραγμάτων αναγνώρισε η πλειοψηφία του ανώτατου ακυρωτικού διοικητικού μας δικαστηρίου και, ορθώς, θεώρησε ως εργατικό ατύχημα τον τραυματισμό απεργού που συνέβει κατά τη διάρκεια απεργιακής εκδήλωσης στον ευρύτερο εργασιακό χώρο (βλ. και Ντάσιος Λ., Εργατικό Δικονομικό Δίκαιο, Β/11, 1984, 1095 επ.).